

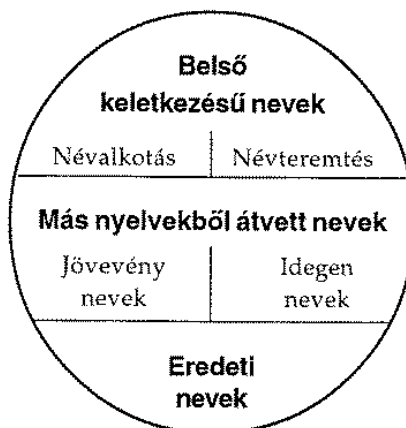
A bencések hatása Tihany község kereszt- névadási gyakorlatára

Inzsöl Richárd, Gérce (inzsoel@gmail.com)

A családtörténet-kutatással akár amatőr, akár professzionális szinten foglalkozó ember az egyes familiák leszármazásának feltérképezése közben a családnevek sokasága mellett természetes módon találkozik a kereszt- vagy utónevek hosszú sorával, változatosságával, előfordulásuk valamilyen rendszerével, adási gyakorlatával is.

Az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége (későbbi nevén: Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet) kiadásában 1974 és 2006 között megjelent Magyar Személynévi Adattárak sorozat több mint 200 dolgozata közül 33 foglalkozik kifejezetten egyes csoportok, települések vagy régiók keresztnévadási és használati szokásaival.¹

Fercsik Erzsébet, az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának oktatója és Raátz Judit, az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék főiskolai docense *Keresztnevek enciklopédiája*² című kötetében megállapítja, hogy „magyar keresztneveink eredetüket tekintve több csoportra bonthatók...”, összetételük a következő:

Ez a struktúra alkalmazható minden konkrétan vizsgált csoport esetében, ahol teljes képet tudunk nyerni egy kiválasztott időszak összes keresztneveiről.

¹Ld. *Névtani Értesítő* 28., 2006., 231–233.; 235–241.

²Fercsik Erzsébet, Raátz Judit: *Keresztnevek enciklopédiája, A leggyakoribb női és férfinevek, A Magyar Nyelv Kézikönyvei XVI.*, (Sorozatszerk.: Kiss G.), Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009., 12.

A Veszprém (korábban Zala) megyei Tihany község római katolikus vallású lakóinak keresztnéveit azonban – a névanyag statisztikai feldolgozása mellett – jelen írásban egy speciális szempont alapján vettem górcső alá, nevezetesen, hogy a községben élő bencés szerzetesek mikor, milyen okoknál fogva lehettek hatással a „családok történetére”, amennyiben egy-egy – nem ritkán – szokatlan keresztnévet valamely helybeli bencés hatására, szándéka szerint vagy az iránta való tiszteletből választottak a szülők gyermekeik számára.

FORRÁSOK, ELŐZMÉNYEK

Ellentétben a Szent Ányos püspökről és a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett Bencés Apátság alapításának pontos ismeretével, a tihanyi plébánia létrejöttéről nincsen megbízható adatunk, bár feltételezzük, hogy a bencések mindig is bekapcsolódtak a lelkipásztori szolgálatba. Erre a 17. század végétől meglévő anyakönyvek már írásos bizonyítékul is szolgálnak.

Ezek sora a közös kötetben lévő három anyakönyvvel kezdődik: *liber baptisatorum ab anno 1695.*, *liber copulatorum ab anno 1706.* és *liber defunctorum ab anno 1706.*

Sajnos, a Kereszteltek Anyakönyve az elején igen hiányos, mivel Baranyai János plébános³ 1685-től – amely évben egyetlen egy bejegyzést tett – 1702-ig, amikor a plébánia vezetését átadta a bencéseknek, semmit sem írt be. 1742-ben két új anyakönyvet kezdtek: *Matrimoniale* címen megindult a házasságok anyakönyve és *Patricula Tihaniensis* címen a keresztszülőké. 1744-től van meg a katolikus vallásra megtérők jegyzéke, a *Liber conversorum ad fidem catholicam*, mely átlagosan évente egy személy bejegyzését tartalmazza a néhány zsidó, görögkeleti és evangélikus mellett legnagyobb részt a reformátusok köréből.

1767-től *Liber defunctorum* névvel külön anyakönyv indult meg, melybe az elhunytak neveit írták be. 1774. január 1-jén kezdték vezetni a régi patricula folytatását jelentő megkereszteltek könyvét, és *Matrimoniale seu nomina copulatorum* címmel folytatták a régi anyakönyvet. A bérmáltak anyakönyvét – *Liber ecclesiae Tihaniensis continens nomina confirmatorum* – 1778. szeptember 17-től vezették, hosszú ideig hiányosan.⁴

Tihany első filiáit: Aszófőt, Örvényest, Balatonszőlöst Aszófőnek külön plébániává alakításakor (1784) mind elválasztották az apátsági székhely plébániájától, amely később nem is kapott közigazgatásilag is önálló leány-egyházközséget.

³ Veszprémi egyházmegyes pap. A bencések csak 1701-ben veszik át újra a Tihanyi Apátságot és plébániáját.

⁴ *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története.* A magyar kereszténység, királyság és Bencés-Rend fennállásának kilencszázados emlékére kiadja a Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend, Szerk.: Erdélyi László dr., XI., *A Tihanyi Apátság története II., Második korszak, Tihany, mint fiókapátság, 1701-től napjainkig.* Írta: Sörös Pongrácz, Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 1911., 159-160.

Mivel a folyamatos anyakönyvvezetést 1774-től számíthatjuk Tihanyban, a keresztnévadási gyakorlat vizsgálatát is ettől az évtől végeztem. Fontos viszont megjegyezni, hogy – előttünk ismeretlen okból – még így is hiányoznak az 1825 és 1830 közötti évek bejegyzései. A záró 1950-es évszám pedig abból adódik, hogy ezen év nyaráig működhetek hivatalosan a bencések Tihanyban, hiszen az államhatalom az 1950. szeptember 7-én kelt 34./1950. számú törvényerejű rendelettel az összes női és férfi szerzetesrend működési engedélyét felfüggesztette. Bencés szerzetesek még ezután is éltek a faluban, sőt 1962-ig Vass Sándor Alberik OSB maradhatott a plébános, de a szerzetesek hivatalos, újbóli jelenlétét csak 1990-től számítjuk.

Az 1774-1950 közötti 176 évnyi időszakot mindemellett még amiatt is korszakolnunk kell, mivel 1787. január 11-én II. József „kalapos” király is betiltotta a többi mellett a Tihanyi Apátság működését is, miáltal 1802. október 4-ig – az I. Ferenc császár általi visszaállításig – a konvent egyszer már nem működhetett. Bár a plébános ez idő alatt is egy bencés maradhatott.

A szerzetesek jelenlétének a keresztnévadás gyakorlatára való hatását abból kiindulva feltételeztem, hogy korábbi kutatásaim során többször találkoztam már azzal, hogy a helyi plébánossal való személyes kapcsolat, az egyházi naptárhoz való igazodás a pap intenciója szerint, vagy éppen a lelkipásztor határozott szándéka az adott község változatos keresztnév-összetételére vonatkozóan mind-mind befolyásolták a szülőket gyermekeik névválasztásakor. E szempontok nem egyszer kiszorították például azt a „hagyományos” elvet is, hogy az elsőszülött fiú- vagy leánygyermek általában az apja, illetve anyja keresztnévét kapta.

AZ 1774 ÉS 1950 KÖZÖTT FELHASZNÁLT NEVEK GYAKORISÁG SZERINTI ÖSSZESÍTÉSE

Az anyakönyvek elérhető adatai szerint ebben az időszakban 1.966 férfi és 1.870 női (összesen: 3.836) újszülött kapott nevet Tihanyban. Felhasználtak 81 férfi és 98 női keresztnévet. Ez azt jelenti, hogy a férfiaknál egy-egy névre 24,27, a nőknél pedig 19,8 elnevezés jut. A valóságban az egyes nevek megterhelése természetesen egészen más. A tíz leggyakoribb nevet általában az újszülöttek 87-88 %-ának adták.

BETŰRENDES KERESZTNÉVJEGYZÉK

FÉRFI NEVEK

Első név

(előfordulás száma szerinti sorrendben)

1: Ádám, Ágoston, Albert, Albin, Ambrus, Ányos, Árpád, Balázs, Bálint, Barnabás, Dezső, Elemér, Emil, Endre, Ernő, Gáspár, Gergely, Iván, Lukács, Márk, Rudolf, Sámuel, Sebestyén, Szilárd, Tamás,

Vencel; 2: Flórián, Gellért, Illés, Miksa, Viktor, Zoltán; 3: Dániel, Ignác, Izidor, János, Máté, Mátyás, Nándor, Vilmos; 4: Benedek, Miklós; 6: Bálint; 7: Jenő; 9: Elek, Kálmán, Lőrinc; 10: Zsigmond; 11: Vendel; 14: Ádám; 18: Géza; 17: András, Antal; 20: Márton; 25: Sándor; 36: György; 44: Péter; 46: Lajos; 50: Vince; 53: László; 77: Mihály; 78: Pál; 84: Gábor; 91: Gyula; 111: Imre; 112: Károly; 204: Ferenc; 235: István; 250: János; 272: József

Második név

1: Ádám, Albert, András, Dávid, Domonkos, Grácián, György, Ignác, Kálmán, Lajos, Lőrinc, Márton; 2: Benedek, Károly, Tibor, Viktor; 3: Adalbert (= Béla), Gábor, Géza, Péter; 4: Imre, János, Pál, Zoltán; 5: Antal; 6: Gyula, László; 7: Mihály; 9: Ferenc, István; 11: József

Harmadik név

1: Ádám, Jenő, Péter, Sándor, Tamás; 2: Pál; 3: József

NŐI NEVEK

Első név

1: Antónia, Cecília, Eda, Elvira, Emerencia, Emília, Erika, Eugenia, Gertrúd, Hermina, Izabella, Johanna, Júlia, Krisztina, Laura, Lúcia, Marianna, Matild, Nani (?), Olga, Paulina, Pepi (?), Rebeka; 2: Amália, Eleonóra, Franciska, Gabriella, Hedvig, Ida, Ildikó, Irma, Kornélia, Lizi (?), Lóri (?), Rozina, Rózsa, Sára, Sarolta, Szidónia, Viktória; 3: Alojzia, Apollónia, Aranka, Valéria; 4: Etelka, Lídia; 5: Berta, Jozefa, Piroska; 6: Skolasztika; 7: Judit, Regina, Vilma; 9: Gizella, Irén; 10: Róza; 13: Márta; 14: Eszter, Karolina; 18: Veronika; 19: Magdolna; 22: Borbála; 23: Zsófia; 31: Éva; 34: Ilona; 35: Klára; 36: Ágnes; 42: Rozália; 45: Zsuzsanna; 88: Katalin; 98: Margit; 136: Julianna; 178: Terézia; 267: Anna; 286: Erzsébet; 323: Mária

Második név

1: Antónia, Aranka, Bernadett, Edit, Emerencia, Eszter, Flóra, Györgyi, Hermina, Ildikó, Irén, Irma, Józsa, Krisztina, Lujza, Nepomuka, Piroska, Róza, Skolasztika, Zsófia; 2: Ágnes, Éva, Júlia, Rozália; 3: Borbála, Ilona, Jozefa, Julianna, Klára, Márta, Rózsa; 5: Katalin; 6: Margit; 11: Terézia; 12: Erzsébet, Magdolna; 22: Anna; 28: Mária

Harmadik név

1: Amália, Andrea, Aurélia, Dominika, Ilka, Jolán, Jozefa, Klára, Lujza, Magdolna, Terézia; 2: Emília, Irén

Negyedik név

1: Brigitta

FELTÉTELEZHETŐ BENCÉS HATÁS A FÉRFI KERESZTNEVEK VÁLASZTÁSÁNÁL

András/Endre: 1774: 1, 1784: 1, 1787: 1, 1793: 1, 1796: 1, 1801: 1, 1808: 1, 1810: 1, 1823: 2, 1824: 1, 1831: 1, 1833: 1, 1909: 1 (második), 1928: 1, 1929: 1, 1947: 2, 1948: 1

I. **András**, más néven **Endre** (*1013. – †1060.12.5. előtt) Árpád-házi magyar király 1046–1060 között. 1055-ben ő alapította a Tihanyi Apátságot, ahol végső nyughelyére is lelt.

Ágoston: 1809: 1

Lécs Ágoston (*Modor /ma: *Modra, SVK*, 1698.12.28. – †Tihany, 1760.1.21.) bencés szerzetes, tihanyi apát 1740-60 között. Az ő ideje alatt, 1754-ben fejeződött be a mai barokk templom építése.

Ányos: 1787: 1

Szent Ányos /latinul: *Anianus* (*Vienne, Gallia, 358. – †Orléans, 453.11.17.) Orléans város püspöke 388-453 között. A Tihanyi Bencés Apátsági templom védőszentje.

Bálint: 1807: 1, 1852: 1, 1853: 1, 1857: 1, 1884: 1, 1893: 1, 1919: 1

Horváth Bálint (*Milano, 1799.8.27. – †Kajár/péc/, 1860.7.6.) bencés szerzetes, 1844-1847 között tihanyi alperjel, plébános, házgondnok és könyvtáros.

Benedek: 1779: 1, 1782: 1, 1789: 1, 1835: 1, 1942: 1 (második)

Nursiai Szent Benedek (*Nursia, 480 körül – †Monte Cassino, 547.3.21.) a Bencés Rend alapítója és Regulájának kidolgozója.

Gellért: 1774: 2

Szent Gellért /eredeti nevén: *Gerardo Sagredol* (*Velence, 980.4.23. – †Buda, 1046.9.24.), bencés szerzetes, Magyarország első püspöke.

Izidor: 1859: 1, 1879: 1, 1883: 1

Bády Izidor (*Szentgyörgymező /ma: Esztergom része/, 1820.12.27. – †Csanak /ma: Győr-Ménfőcsanak/ 1885.1.19) bencés szerzetes, 1858-1860-ban tihanyi plébános.

Márk: 1836: 1

Kovács Márk (*Bársonyos, 1782.1.15. – †Bakonybél, 1854.12.8.) 1831-1832-ben segédlelkész, 1832-1838-ban plébános, 1838-1843-ban ismét segédlelkész, 1843-1844-ben pedig alperjel és plébános Tihanyban.

Máté: 1789: 1, 1793: 1, 1803: 1

Halászy Máté (*? – †/Balaton/Füred, 1789.2.18.) 1762-66 között mint fogadalmos növendék, tanuló, majd pedig fölszentelt papként 1769-73-ig tartózkodott Tihanyban. Végül 1782-86 között is itt működött.

Sámuel: 1777: 1

Vajda Sámuel (*Jánosháza, 1718.2.18. – †Szombathely, 1795.9.29.) bencés szerzetes, 1761-87 között tihanyi apát.

Zsigmond: 1852: 1, 1855: 1, **1881: 2, 1882: 1, 1883: 1, 1888: 1, 1893: 1, 1912: 1, 1924: 1**

Simon Zsigmond⁵ (*Sopron, 1814.2.3. – †Tihany, 1891.3.13.) bencés szerzetes, 1865-91 között tihanyi apát. Később teret is neveztek el róla a községben.

FELTÉTELEZHETŐ BENCÉS HATÁS A NŐI KERESZTNEVEK VÁLASZTÁSÁNÁL

Skolasztika: 1779: 1 (második), 1814: 2, 1835: 1, 1836: 1, 1839: 1, 1900: 1

Szent Skolasztika (*Nursia, 480. – †547.) Nursiai Szent Benedek ikertestvére volt. A tihanyi apátság templomban külön oltár áll a tiszteletére.

Gertrúd: 1855: 1

Nagy Szent Gertrúd /Gertrud von Helfta/ (*Thüringen, 1256. – †Helfta bei Eisleben, 1302) német misztikus, bencés apáca. Szobra a tihanyi apátság templom Szent Skolasztika-oltárán látható.

Bernadett: 1912: 1 (második)

Soubirous Szent Bernadette /*Marie-Bernard Soubirous*/ (*Lourdes, 1844.1.7. – †Nevers, 1879.4.16.) katolikus szerzetesnővér, aki 1858-ban a szülővárosáról elnevezett Mária-jelenéseket látta. A tihanyi apátság templomban 1900 körül oltárt készíttettek a Lourdes-i Boldogságos Szűz Mária tiszteletére.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az időintervallumot és a születések-keresztelések számát, valamint a bencések 1802-1950 közötti, csaknem másfélszáz éves folyamatos tihanyi jelenlétét tekintve azt a megállapítást tehetjük, hogy hatásuk a katolikus népesség keresztnévadási gyakorlatára *nem jelentős*.

⁵ Adatait a többi bencésével együtt *A Pannonhalmi Sz. Benedek-Rend Névtára 1880-ik évre, Sz. Benedek Apát születése XIV. százados évfordulójának emlékére* (Szombathely, Bertalanffy József könyvnyomdája, 1880.) és *A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára 1802-1986*. (összeállították: Berkó Pál és Legányi Norbert) című kiadványból vettem.

Feltételezhetően összesen 49 alkalommal köthető férfi és 8 alkalommal női keresztnév választása bencés hatáshoz. Ez a férfiak esetében az összes újszülöttek 0,4, a nőknél pedig 0,02 %-a.

A legjelentősebb az András/Endre név, mely az apátság alapítójához köthető, akinek az ilyen módon való tisztelete a 19. század első felében jelentkezett leginkább; aztán a második legnagyobb számban előforduló „bencés hatású” keresztnév választását minden bizonnyal a Simon Zsigmond apát iránti személyes tisztelet is kiválthatta, és ez még a halálát követően is feltételezhető, hiszen az apátság templomnak az 1880-90-es években történt teljes felújíttatása is az ő nevéhez fűződik, mely mélyebben is beleivódhatott a község lakóinak emlékezetébe. Míg végül a Nagy Rendalapító alakjának tisztelete, mely a névadásban is megjelent, ismét a bencések esetenkénti befolyását mutathatja, ugyanúgy mint az egyébként nagyon ritka Skolasztika név is a nők esetében, bár a 20. században már egyetlen egyszer sem találkozunk Szent Benedek nővérének a nevével a Kereszteltek Anyakönyvében...

Mindezt részben magyarázza Tihany lakosságának mindenkori alacsony létszáma és a bencések gyakran kevésbé lelkipásztori beállítottsága is, hiszen ne feledjük, hogy főleg a vizsgált korszak utolsó 150 éve a bencések „tanítórendi” időszakára esik, amikor pasztorális irányú kiképzésüket háttérbe szorította a tanári pályára való alkalmassá válásuk szempontja...

Családtörténeti szempontból viszont biztosra vehetjük, hogy mindazok a családok, melyek bencés szentnek vagy tihanyi bencés szerzetesnek a nevét adták gyermekeiknek, szorosabban kötődtek az apátsághoz, ami generációkon keresztül meghatározhatta egész életüket.